

E-DEVLET’İN YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Turan ŞENER*
Nezihe Ülkü EREN**

ÖZ

Kamu yönetiminde dönüşüm, 1980’li yıllarla birlikte yaşanmaya başlamıştır. Kamunun yönetim anlayışındaki bu dönüşüm, geleneksel kamu yönetimi anlayışından yeni kamu işletmeciliği anlayışına ve buradan çağdaş yönetim anlayışına doğru gerçekleşmiştir. Yeni kamu işletmeciliği anlayışı, özünde devletin özel sektör ilke ve araçları ile yönetilmesinin mümkün olduğu düşüncesini ileri sürmektedir. Yeni kamu işletmeciliği anlayışı, özel sektörün etkinlik, verimlilik, ekonomiklik gibi ilkelerinin devletin işleyişinde etkili olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Yönetişim anlayışı ise 1990’lı yıllarda devletin yeniden sorgulanmasıyla ortaya çıkmıştır. Yönetişim ile, devletin yanında sivil toplumun ve piyasanın olduğu çok aktörlü bir yönetim yapısı oluşturulmak istenmektedir. Kamu yönetiminde etkinlik, verimlilik, şeffaflık, açıklık, hesap verebilirlik, eşitlik, katılımcılık sağlanmak istenmektedir. 2000’li yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeyi takiben oluşan yeni medya teknolojileri, beraberinde e-Devlet’in de ortaya çıkışında etkili olmuştur. e-Devlet de çok aktörlü bir yapıyı içermektedir. Bu çalışmada yeni medya teknolojileri, yönetim anlayışı ve e-Devlet kavramı üzerinde durulmaktadır. Çalışmada, betimleyici bir analiz yöntemi kullanılmaktadır. e-Devlet’in vatandaş odaklı bir yönetim anlayışı olarak yönetişimin ilkeleriyle uyumlu olduğu ve yönetişimin uygulanmasında önemli bir role sahip olduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya, Vatandaş Odaklı Yönetim, Yönetişim, e-Devlet.

EVALUATION OF E-GOVERNMENT IN THE CONTEXT OF GOVERNANCE

ABSTRACT

Transformation in public administration began in 1980s. The management understanding of the public sector has evolved from traditional public administration to new public management understanding and from there to the contemporary governance understanding. The new public management understanding is based on the idea that the state can be managed, essentially, with the principles and tools of the private sector. The new public management approach aims to introduce private sector concepts of effectiveness, efficiency and being economical in the functioning of the state. Governance approach, on the other hand, emerged in 1990s, when the functioning of the state was open to a new round of questioning. With governance, the aim is to create a multi-stakeholder management structure where the state is accompanied by the civil society and markets. The objective is to achieve effectiveness, efficiency, transparency, openness, accountability, participation and equality in public management. In the years 2000, the emergence of new media technologies triggered by the advances in information and communication technologies laid the foundation for the emergence of e-Government. e-Government is also a multi-faceted structure. This study focuses on new media technologies, governance approach and e-Government. In this study, it is used a descriptive analysis method. It is presented that e-Government is compatible with the principles of governance as a citizen-centered management approach and has an important role in the implementation of governance.

Keywords: New Media, Citizen Centered Management, Governance, e-Government.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 23.08.2021; Yayına Kabul Tarihi: 10.10.2021

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ANTALYA; ORCID: 0000-0003-2354-015X, E-posta: turansener@akdeniz.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, ANTALYA; ORCID: 0000-0001-7064-0562, E-posta: neziheulkueren@gmail.com

Giriş

Dünya sürekli bir hareketlilik, değişim, dönüşüm içindedir. Yaşanan ekonomik, siyasal, teknolojik, toplumsal gelişmeler kamu yönetimini şekillendiren etmenlerdendir. Bu bağlamda, özellikle 1980'li yıllar bir dönüm noktası, bir dönüşümün başlangıç yılları olarak ifade edilebilir.

Kamu yönetimi anlayışında “geleneksel”den “yeni”ye doğru gerçekleşen dönüşüm; devletin, devletin rolünün, işleyişinin, yapısının sorgulanması ile gerçekleşmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda “yeni kamu işletmeciliği” anlayışının ilk olarak İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya’da uygulama alanı bulduğu ve daha sonra dünya çapında yaygınlaştığı (Güzelsarı, 2004, s. 4); 1990'lardan itibaren de “yönetişim”in ülkelerin yönetim anlayışında etkili olduğu görülmektedir. 2000'li yıllar ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle medyanın boyut değiştirmesine ve “yeni medya” kavramının ortaya çıkmasına sahne olmuştur.

Vatandaşlar, geleneksel kamu yönetimi anlayışındaki devlet- vatandaş ilişkisini artık istememektedir. Bakıldığında, geleneksel kamu yönetiminde aşırı kuralcı, katı hiyerarşik, merkeziyetçi bir yapı söz konusudur. Bu yönetim anlayışının merkezinde devlet vardır ve devlet, karar alma sürecinde tek mercii konumundadır. Dolayısıyla vatandaşın, bu sürecin dışında kaldığını, pasif bir konumda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Vatandaş ile kamu personeli arasındaki iletişimde kamu personelinin vatandaşa karşı üstün olduğu yönünde bir değerlendirme yapılabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve buna bağlı olarak da yeni medya teknolojilerinin gelişimi ve kullanımı ile birlikte, tüm bilgilere kolay ve hızlı bir şekilde ulaşabilen vatandaşlar daha iyi hizmetin nasıl olduğunu, nasıl olması gerektiğini de görüp araştırabilmektedir. Buna bağlı olarak vatandaşlar için önemli olan, kendilerine hizmet sunulması değildir; vatandaşların kamu hizmetlerinin yeterli, daha hızlı, kaliteli, verimli, etkin bir şekilde ve daha az maliyetle sunulması yönünde istekleri ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, vatandaşlar hizmetlere sorunsuz bir şekilde erişebilmeyi beklemektedir. Pasif bir konumda olan vatandaşlar; isteklerinin ve beklentilerinin devlet tarafından dikkate alınması, karar alma süreçlerine katılabilmeleri bakımından daha aktif bir konumda olmayı da istemektedir. Devlet tüm bu istek ve beklentilere kayıtsız kalmamıştır. Bu gelişmeler ise yeni kamu işletmeciliği ve yönetim anlayışlarını, e-Devlet kavramını, e-Devlet uygulamalarını ortaya çıkarmıştır.

Çalışmada ilk olarak yeni medya teknolojileri üzerine bilgi verilmektedir. Yeni medya nedir? Yeni medyanın özellikleri nelerdir? Yeni medyanın geleneksel medyadan ayrılan temel yanları nelerdir? sorularının yanıtı yer almaktadır. Daha sonra, “Yönetişim” başlığı altında kısaca kamu yönetiminin dönüşümü üzerinde durulmaktadır. Yeni kamu işletmeciliği ve yönetim anlayışlarına ilişkin bilgilere burada yer verilmektedir. Son olarak ise e-Devlet’e geçiş ve e-Devlet kavramı incelenmektedir. Çalışmada e-Devlet, vatandaş odaklı bir yönetim anlayışı olması bakımından yönetim bağlamında değerlendirilmekte, e-Devlet’in yönetim ilkeleriyle uyumlu bir kavram olduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır.

1. Yeni Medya Teknolojileri Üzerine

Yeni medya, yeni iletişim teknolojilerinin tümünü içeren oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. “Yeni medya nedir?” sorusunu irdeleyen Manovich’in düşünceleri, yeni medya kavramına ışık tutmaktadır. İnternet, web siteleri, bilgisayar oyunları, CD-ROM’lar, DVD’ler bu konu altında tartışılan kategorilerdir. İnternetin ve bilgisayarın kullanımı yeni medyanın ortaya çıkışında oldukça önemli etkenlerdir. Yeni medyanın tanımı da yaygın bir şekilde “dağıtım ve sergileme için bilgisayarın kullanılması” temeline dayanmaktadır. Öyle ki, bilgisayar üzerinden dağıtılan, paylaşılan şeyler yeni medya olarak kabul görmektedir. Manovich’e göre (2002, s. 43); bilgisayar, medya üretimi için bir araç veya medya

depolama aygıtı olarak kullanılmaktadır. Görülmektedir ki, aslında, her bir teknoloji kendisinden önceki teknolojiye göre “yeni”dir ve bir devrim niteliğindedir. Örneğin, on dördüncü yüzyılda geliştirilen matbaa, o dönemde toplumsal ve kültürel gelişim bakımından devrimci bir etkiye sahip olmuştur. Bugün de “yeni bir medya devriminin” içinde hatta ortasında bulunmaktadır. Ancak bu yeni devrimin öncekilerden daha derin olduğu da belirtilmektedir (Manovich, 2002, s. 43). Kısaca ifade etmek gerekirse, yeni medya ile yeni bir iletişim çağı ortaya çıkmış, geleneksel iletişim düzeninde köklü değişiklikler yaşanmıştır (Aydoğan vd. 2012, s. 59).

2000’li yıllar “yeni medya çağı” olarak adlandırılmaktadır. Teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin kitleleri yönlendirmesi, adeta hayatı şekillendiriyor olması 2000’li yılların “yeni medya çağı” olarak adlandırılmasının önemli bir nedenidir. Yeni medya çağının oluşumuna ivme kazandıran bir etken de küreselleşme ve uluslararası şirketlerin, ulus üstü şirketlerin güç kazanmasıdır. Bugün bireyler cep telefonlarından, bilgisayarlarından haber okuyabilmekte ve okudukları haberleri değerlendirip bunlara yorum yapabilmektedirler. Bunun yanı sıra, sosyal ağlar üzerinden de fotoğraf vb. paylaşabilmektedirler (Kırık, 2017, s. 233).

Bireylerin yeni medya teknolojilerini aktif bir şekilde kullanıyor olmaları, devlet tarafından kendilerine sunulan kamu hizmetlerinden de elektronik ortamda yararlanabilmelerini desteklediği yönünde değerlendirilebilir. Vatandaşlar cep telefonları, bilgisayarları ile internet üzerinden dünyada olup bitenlere, hemen hemen tüm bilgilere anlık olarak erişebilmektedir. Dolayısıyla devletin yürüttüğü kamu hizmetlerinin nasıl daha iyi olabileceği yönünde düşünceler gelişmekte ve buna bağlı olarak beklentiler oluşmaktadır. Vatandaşlar, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesini ve hizmetlere erişimin de daha hızlı, kolay bir şekilde gerçekleştirilmesini istemiştir (Şahin, 2014, s. 37). Ayrıca vatandaşlar, karar alma süreçlerine katılabilmeyi ve isteklerini, düşüncelerini, şikâyetlerini ilgili birimlere daha rahat, kolay, hızlı, sorunsuz bir şekilde iletebilmeyi de istemişlerdir. Devlet de bu istek ve beklentileri yanıtızsız bırakmamıştır. Örneğin merkezi yönetim birimi olan bakanlıklar, yerel yönetim birimi olan belediyeler kendi resmi web sitelerini oluşturmuştur. Bu web siteleri, vatandaşları bilgilendirme amacı taşımaktadır. Bunun yanı sıra, vatandaşın söz konusu yönetsel birimlere isteklerini, şikâyetlerini ulaştırabilecekleri bir yazı alanının, çevrim içi forum web sitesi içinde yer alması; vatandaşların istek ve beklentilerine devletin verdiği yanıtlardan biri olarak değerlendirilebilir. Devletin elektronik ortamda hizmet sunması bakımından e-Devlet’in hayata geçirilmesinin, yanıtların en büyüğü ve kapsamlısı olduğunu söylemek mümkündür.

Yeni medyayı anlamlandırırken geleneksel medyadan yararlanmak yerinde olacaktır. Geleneksel medyada her şeyin bir “monolog” temeline dayandığı ifade edilmektedir. Öyle ki, bir kimse (kaynak) bir şey söylediğinde herkes (hedef kitle) dinleyici konumundadır ve dinleyicilerin kim olduğu, yaş grupları, cinsiyetleri gibi bilgileri ve dolayısıyla pasif bir dinleyici konumunda olan bu kişilerin dinledikleri, konuşulan, anlatılan şey/şeyler hakkında düşünceleri de bilinmemektedir. Buradan hareketle, tüm bu düzeni değiştiren, monoloğu diyaloga çeviren şeyin yeni medya olduğu görülmektedir. Yeni medya ile birlikte, bir kimse bir şey söylediğinde yine herkes dinler. Ancak, bu kez herkes, dinlediği şey hakkında yorum yapabilmekte ve karşılık verebilmektedir. Ayrıca, dinledikleri şeyi beğenebilirler, eleştirebilirler, başkalarıyla paylaşabilirler. Her ne kadar dinleyici üzerinden somutlaştırılmaya çalışılsa da bu kimseler bir kullanıcı, izleyici, okuyucu da olabilmektedirler. Genel olarak ifade etmek gerekirse, yeni medya ile bireyler pasif değil, aktif bir özelliğe sahip olmaktadır. Yani hedef kitle ile tek yönlü bir iletişimin değil, çift yönlü bir etkileşimin varlığı söz konusudur (Bulunmaz, 2014, s. 25).

Yeni medyanın özelliklerine bakıldığında, yukarıda verilen bilgilerden hareketle ilk olarak etkileşim özelliğinin olduğunu söylemek gerekmektedir. Etkileşim, “kaynak” ve “alıcı” kavramları ile ifade edildiğinde, “alıcının kaynak, kaynağın da alıcı olması” anlamını içermektedir (Başaran, 2013, s. 117). Yeni medyanın hedefi kitlelerdir. Ancak özele de indiği belirtilmektedir. Bireylerin özelliklerine ulaşarak özel içerikler gönderilebilmektedir. Bu durum yeni medyanın ikinci özelliği olan kitesizleştirmeyi karşılamaktadır. Yeni medyanın üçüncü ve son özelliği olarak ifade edilen ise eşzamansızlık özelliğidir. Örneğin, bireyler birbirlerine zaman sınırlaması olmaksızın ileti gönderebilmektedir. Birey iletiyi alma zamanını belirleyebilmekte, iletiye iradi olarak hükmedebilmektedir (Rogers, 1986, s. 4-6).

Yeni medya, “iletişim, medya” konuları içinde değerlendirilebilir. Bakıldığında iletişim, medya disiplinler arası konular olarak nitelendirilebilir. Sosyoloji, felsefe, psikoloji, siyaset bilimi, yönetim bilimi gibi disiplinler ile etkileşim hâlinde olduğunu söylemek mümkündür (Aziz, 2021, s. 9). İletişim ve medya siyaset bilimiyle, siyasetle doğrudan ilişkilidir. Öyle ki, “siyasal iletişim” kavramı iletişim ve siyasetin birleşiminden ortaya çıkmıştır (Demir, 2018, s. 80; Aziz, 2021, s. 9). Hatta Aziz’e göre (2021, s. 10); siyaset hedef kitleye, topluma ulaşırken iletişimin kaynağı, siyasetin kendisidir. Ayrıca, siyasal iletişimde yer alan “siyasal aktör”ün faaliyetlerinin siyaset biliminin konusu içinde bulunduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, siyaset biliminin konuları ile siyasal iletişimin konuları da birbiriyle yakından ilgilidir. Öte yandan siyaset ve medyanın da birbiriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Siyasi aktörlerin medya, medya teknolojileri aracılığıyla vatandaşlara ulaşabildikleri yönünde bir değerlendirme de yanlış olmayacaktır.

Kamu yönetimi, yönetim bilimi de siyasal iletişimin ilişkili olduğu disiplinlerden biridir. Yönetim ve siyasal iletişimin özellikleri ve ilkeleri bağlamında birçok ortak noktaya sahip olduğu ifade edilmektedir. Yönetim bilimi, siyasal aktörlerin “kurum, kuruluş ve topluluklarla ilişkilerinde” yararlanması gereken bir disiplin olarak görülmektedir (Aziz, 2021, s. 14). Genel olarak bakıldığında, iletişim ve medyanın siyasi aktörler ve kamu kurum ve kuruluşları ile yöneticileri için oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür. Gerek siyasi aktörler gerekse kamu kurum ve kuruluşları ile bunların yöneticilerinin vatandaşlarla iletişimde medya teknolojileri giderek büyük bir role sahip olmuştur. Nitekim kamu yönetiminde 1980’lerde yaşanan dönüşümü, 2000’li yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinde ve yeni medya teknolojilerinde yaşanan gelişmeler izlemiştir. Kamu yönetiminde ve teknoloji alanında yaşanan dönüşümün, devletin “elektronik” ön adını almasında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

2. Yönetişim

Dünyada yaşanan ekonomik, siyasal, teknolojik, toplumsal gelişmeler, değişiklikler kamu yönetiminin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Özellikle 1980’li yılların bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür. Bu yıllarla birlikte devletin yeniden yapılandırılması, rolünün ve işlevinin yeniden tanımlanması yönünde çalışmalar ortaya çıkmıştır.

Yeni kamu yönetimi olarak da adlandırılan yeni kamu işletmeciliği anlayışı geleneksel kamu yönetimine, refah devleti anlayışına yöneltilen eleştiriler üzerine, bu anlayışlara bir tepki olarak gelişmiştir (Hughes, 2014, s. 143). 1980’li yıllarla birlikte neoliberal politikalar, refah devleti anlayışının yerini almaya başlamıştır. Refah devleti anlayışında boyutu, işlevleri, etkinlik alanları itibarıyla genişleyen devlet, geniş yetkileri ile toplum ve ekonomi üzerinde “müdahaleci” niteliğe sahipken; neoliberal politikalarla birlikte devletin “minimal” niteliğe dönüşümü söz konusu olmuştur (Güzelsarı, 2004, s. 1-5). Küreselleşme ile birlikte piyasa mekanizmasının üstünlüğü yönünde düşünceler, devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlı olması gerektiği yönünde düşünceler bu

dönemde egemendir. Bu bağlamda, “küçük devlet, güçlü piyasa” söyleminin hayata geçirildiği görülmektedir (Kalfa vd. 2008, s. 230). Bir başka ifadeyle devletin küçültülmesi, etkinlik alanının daraltılması gerektiği savunulmuştur (Güzelsarı, 2004, s. 1-5).

Devletin varlık nedeninin, rolünün, kurumsal yapısının sorgulandığı görülmektedir. Bu sorgulamanın sonucunda, devletin yapısının ve işleyişinin etkinlik ve işlevsellik kavramları gözetilerek yeniden tanımlanıp düzenlendiğini söylemek de yanlış olmayacaktır (Gökçe vd. 2007, s. 176; Karcı, 2008, s. 41). Yeni kamu işletmeciliği anlayışı ile amaçlanan da kamu yönetimi sistemlerini dönüştürerek küresel düzeyde rekabet edebilecek ve uyum sağlayabilecek bir yapı ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, özel sektörün başarılı bulunduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, kamu yönetiminde özel sektörün örnek alınması gerektiği, bir başka ifadeyle şirket yönetiminin ilkelerinin uygulanması gerektiği düşünülmektedir (Karcı, 2008, s. 42). Buna göre devletin yapısı, işleyişi özel sektöre benzetilmelidir. Özel sektörün etkinlik, verimlilik, ekonomiklik gibi ilkeleri devletin işleyişinde de öne çıkarılmıştır (Kalfa vd. 2008, s. 231).

1990'lı yıllar, “devlet” kavramı üzerinde yeniden durulan yıllar olarak ifade edilebilir. Gerek neoliberal politikalar gerekse yeni kamu işletmeciliği anlayışı ekseninde yapılan uygulamaların, beklentileri karşılayamadığı yönünde düşünceler oluşmuştur (Özdek, 1999, s. 28). “Devletin yeniden düzenlenmesi”, “piyasa dostu devlet”, “girişimci devlet”, “etkin devlet”, “kamu yönetimi” gibi söylemler gündeme gelmiştir (Güzelsarı, 2004, s. 3).

Yönetişim kavramı ilk kez Dünya Bankası'nın Afrika'nın kalkınması ile ilgili olarak 1989 yılında hazırladığı “Sub Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth” başlığını taşıyan raporda kullanılmıştır. Söz konusu raporda yönetim, “siyasal gücün bir milletin sorunlarını çözmek amacıyla kullanımı” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (World Bank, 1989). Dünya Bankası'nın yanı sıra Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlar da yönetim üzerine çalışmalar yapmıştır (Kalfa vd. 2008, s. 231). Yönetişim anlayışı, yöneten- yönetilen ayrımının ötesinde bir anlam taşımaktadır. Yönetişim ile vurgulanan, “birlikte yönetme”nin gerekliliğidir (Sobacı, 2007, s. 222-225). Bundan hareketle yönetim anlayışına göre, kamu yönetiminin aktörlerinin devlet, sivil toplum, piyasa- özel sektör olduğu yönünde bir değerlendirme yapılabilir. Görülmektedir ki, devletin tek başına karar alma ve uygulama gücünü birçok aktörle paylaşacağı yeni bir yapı söz konusudur. Bu bağlamda yönetişimin “vatandaş odaklılık”, “hukukun üstünlüğü”, “katılımcılık”, “eşitlik”, “etkinlik”, “şeffaflık”, “hesap verebilirlik”, “stratejik planlama” gibi temel ilkelere dayandığı ifade edilmektedir (Gökçe vd. 2007, s. 187-189; Sobacı, 2007, s. 223-224).

Yönetişimin vatandaş odaklılık ilkesi, kamu yönetiminde vatandaş odaklı yönetim anlayışının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Kamu yönetiminde yaşanan dönüşümün; pasif, durağan olan, ne istediğinin, ne düşündüğünün önemi olmayan vatandaş anlayışının dönüşümünü içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Vatandaş odaklı yönetim anlayışında, yönetimin vatandaşlara hesap verme mekanizmalarının güçlendirilmesi; kamu hizmetlerinin sunumunda şeffaflığın, açıklığın, vatandaşların katılımının artırılması; yönetimin kalitesinin, etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması ön plana çıkarılmaktadır (Kutlu vd. 2009, s. 511-512).

Odağında vatandaşın olduğu bir yönetim anlayışının yönetimde oldukça önemli olduğu görülmektedir. Yönetişimin vatandaş odaklılık ilkesinin; hesap verebilirlik, şeffaflık, eşitlik, katılımcılık gibi diğer ilkelerinin de ortaya çıkmasında etkili olduğu yönünde bir değerlendirme yapmak mümkündür. Merkezinde yönetişimin olduğu bir dönüşümde, yönetişimin merkezinde de vatandaşın olduğu ifade edilebilir.

3. E-Devlet Uygulamalarına Geçiş ve E-Devlet Kavramı

Kamu yönetiminde 1980'li yıllarla birlikte başlayan dönüşümü, 2000'li yıllarla birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinde, yeni medya teknolojilerinde yaşanan gelişmeler desteklemiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte etkili olmuştur (Eryılmaz, 2004, s. 52-54). Nitekim e-Devlet de bilgi toplumunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Çarıkçı, 2010, s. 96-97). Bilgi toplumuna bakıldığında, bilgi toplumunun birçok unsura sahip olduğu görülmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri, yeni toplumsal hareketler, küresel ekonomi, post-Weberyan bürokrasi, katılımcı demokrasi, ulus üstü yapılar bilgi toplumunun unsurlarındandır ve "katılımcı ve çok aktörlü bir yönetim süreci"ni ön plana çıkararak yönetişimin ilkelerini esas alan bir yapılanmayı da desteklemiştir (Eryılmaz, 2004, s. 52-54).

Bilgi toplumunun e-Devlet'e geçişte de etkili olduğuna kuşku yoktur. Bilgi toplumunun ihtiyaçlarını karşılayacak etkin, şeffaf, hesap verebilir, vatandaş odaklı bir yönetim anlayışı neoliberal politikalarla oluşturulmaya çalışılmıştır (Şahin, 2016, s. 38). Vatandaş odaklı kamu yönetimi; kırtasiyeciliğin artmasının, yönetime bürokrasinin egemen olmasının, kamu hizmetinde vatandaşların ihtiyaçlarının dikkate alınmamasının karşısında konumlanmaktadır. Vatandaş odaklı yönetim anlayışı ile amaçlanan, kamu hizmetlerinin sunulmasında vatandaşların ihtiyaçlarının, isteklerinin, düşüncelerinin, şikayetlerinin göz önünde bulundurulmasını sağlamaktır (Kutlu vd. 2009, s. 508). Ayrıca, kamu hizmetinin vatandaşlara daha etkin, etkili, kaliteli, hızlı bir şekilde sunulacağı bir devlet yapısının oluşturulması da amaçlanmaktadır (Şahin, 2014, s. 36). Yeni kamu işletmeciliği, yönetim, e-Devlet gibi kavramlar bu yönetim anlayışını inşa etmek amacıyla ülkelerce benimsenmiştir. Bu, e-Devlet'e geçişi de hızlandıran bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Şahin, 2016, s. 38).

Uluslararası örgütler de e-Devlet'e geçişte etkili olmuştur. Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar kredi destekleri ile önemli bir role sahiptir. Kendilerine üye olan ya da üyeliğe aday olan ülkeleri "yönetişim esasına dayalı reformlar" ve "etkin devlet" bağlamında e-Devlet projeleri geliştirme konusunda kredilerle desteklemiştir (Şahin, 2016, s. 38).

Yaşanan gelişmeler, değişiklikler, çağın getirdiği yenilikler toplumun beklentilerinin, isteklerinin değişmesine neden olmuştur. Bir başka ifadeyle, teknolojik gelişmeler ve bilim birbirini desteklerken, buna bağlı olarak, toplumun da devletten beklentileri, istekleri bir değişime, dönüşüme uğramıştır. Devletlerin bu değişim ve dönüşüme yanıtı ise, kaçınılmaz bir şekilde, teknolojik ve bilimsel gelişmelere uyum sağlamak yönünde olmuştur. Devletler, bilgi toplumuna geçişte yönetimlerini yeniden yapılandırmak üzere çalışmalar yapmıştır ve bu çalışmalar sonucunda e-Devlet'in ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır (Sobacı, 2012, s. 4). Devleti, vatandaşları, kurumları, şirketleri ve kamu çalışanlarını da içeren bir yapı oldukça önem arz etmiştir. E-Devlet, tüm bu süreçte yeni kamu işletmeciliği ve yönetim anlayışlarının uygulanabilmesi için önemli bir kavram olmuş, önemli bir role sahip olmuştur (Çevik, 2004, s. 15-17).

e-Devlet'in, yönetişimin vazgeçilmez bir parçası olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Merkezi yönetim olan bir yönetsel dönüşümde e-Devlet, gerek yeni politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında gerekse projelerin yürütülmesinde önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Şahin, 2016, s. 13). e-Devlet'in hayata geçirilmesi ile amaçlanan, bilgi ve iletişim teknolojileri, yeni medya teknolojileri kullanılarak etkin bir devlet yapısı oluşturmaktır. E-Devlet sayesinde devletin vatandaşlarla, şirketlerle, özel sektörle, kamu kurumlarının birbirleriyle ilişkilerinde yenilikler getireceği öngörülmüştür (Baştan vd. 2004, s. 74).

E-Devlet, devletin kamu hizmetlerini elektronik ortamda sunması olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir ifadeyle, devletin vatandaşa karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetleri ile vatandaşın devlete karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetlerin elektronik ortama aktarılması, elektronik ortamda kesintisiz ve güvenli olarak yürütülmesi şeklinde de tanımlanabilmektedir (Çarıkçı, 2010, s. 98; Alptürker, 2021, s. 47). Bu tanımlardan da hareketle, aslında e-Devlet'in, devletin teknoloji ile bütünleşmesi anlamını taşıdığını söylemek mümkündür (Ho, 2002, s. 435).

E-Devlet ile kamu hizmetlerinin elektronik ortama, veri tabanlarına aktarılması, hizmetlerin elektronik ortamda sunulması söz konusudur. Bununla birlikte yapılmak istenen, aslında, kamu hizmetlerinde şeffaflığı, açıklığı sağlayabilmektir. Bunun yanı sıra, vatandaş-devlet ilişkisini güçlendirmek, ikisi arasındaki etkileşimi artırmak da amaçlanmaktadır. Ayrıca, e-Devlet'in vatandaşlara daha katılımcı bir özellik kazandıracığı öngörülmektedir (Maraş, 2011, s. 129).

Kamu hizmetlerinin vatandaşların ihtiyaçlarına göre planlanıp düzenlenmesi ve böylece hizmet kalitesinin artırılması e-Devlet'in amaçlarındandır. Bunun yanı sıra, kamu kurumlarına olan güveni artırmak da amaçlanmaktadır. E-Devlet, kamu hizmetlerine zaman ve mekân sınırlaması olmadan erişebilmeyi de mümkün kılmaktadır. Ayrıca, kamu hizmetinin sunumunda mesainin önemini kaybettiği de söylenebilir. Hizmetler, 7 gün 24 saat boyunca sunulabilir ve vatandaşlar hizmetlere erişebilir. Vatandaşlar, örneğin, banka vb. ödeme noktalarına gitmelerine gerek kalmadan evlerinde otururken faturalarını, vergilerini ödeyebilirler; ilgili nüfus müdürlüklerine gitmeden nüfus kayıt örneklerine elektronik ortamda erişebilirler. Benzer şekilde vatandaşlar, mahalle-köy muhtarlarına gitmeden ikâmetgâh belgesine erişebilmektedirler. Tüm bu sürecin devlet ve vatandaş arasındaki bağı güçlendirici nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Bu, devlet ve vatandaş arasındaki etkileşimi sağlaması bakımından ve vatandaşın daha katılımcı bir özellik kazanması bakımından oldukça önemli bir işlemdir (Eren, 2020, s. 16).

Bu noktada yeni medya teknolojilerinin gelişimi ve kullanımının yaygınlaşmasının önemli olduğuna da dikkat çekmek gerekmektedir. İnternetin, cep telefonu ve bilgisayarların kullanımının yaygınlaşması, daha geniş kitleler tarafından kullanılıyor olması da e-Devlet'in kullanımını doğrudan etkileyen bir faktördür. E-Devlet uygulamalarının mobil uygulamalar şeklinde de kullanılabilir olması, vatandaşların bilgisayara gerek kalmadan doğrudan cep telefonları ile işlem yapabilmesini de kolaylaştırmaktadır. Daha düşük maliyetle işleyen bir yönetim yapısının da e-Devlet ile mümkün olacağı düşünülmektedir (İnce, 2001, s. 21).

E-Devlet'in devlet, vatandaş, işletmeler, kamu kurumları, kamu çalışanları olmak üzere beş temel unsuru vardır. Bu beş unsur da birbiriyle etkileşim hâindedir (Şahin, 2016, s. 82). Kaldı ki e-Devlet'in bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla kurulan ve sürdürülen; devletin vatandaşlarla, şirketlerle, kamu çalışanlarıyla, kamu çalışanlarının birbirleriyle ilişkilerini de kapsayan bir kavram olduğu belirtilmektedir (Yıldız, 2003, s. 305-327).

Türkiye'de e-Devlet'e ilişkin sürece bakıldığında, yaşanan ekonomik sorunların, krizlerin, borçlanmanın, kırdan kente göçün ortaya çıkardığı sonuçların; eğitim, sağlık gibi alanlarda yaşanan sorunların üstesinden gelinebilmesi için kamu yönetiminin etkinliğini artırmak önem arz etmiştir. Tüm sorunların, aksaklıkların giderilmesi; açık, şeffaf, nitelikli bir yönetim yapısının oluşturulabilmesi için reformların yapılması gerektiği düşünülmüştür (Yıldız, 2007, s. 44). Dolayısıyla Türkiye'de de vatandaşların isteklerini, beklentilerini karşılamak, yönetimde etkinliği, verimliliği, şeffaflığı, açıklığı, hesap verebilirliği sağlamak amacıyla e-Devlet'le ilgili çalışmaların yapılmaya başlandığını ve e-

Devlet uygulamalarının hızla geliştirildiğini, geliştirilmeye devam ettiğini söylemek mümkündür (Efendioğlu vd. 2007, s. 225).

Tarihsel sürece kısaca bakıldığında, Türkiye’de 1983 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu kurulmuştur ve bu yıl, bilim ve teknoloji alanında yapılan politika çalışmalarının başlangıcı olarak kabul edilir. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun yaptığı çalışmalar, birçok çalışmanın da temel dayanağı olmuştur (Bengshir, 2000, s. 48). 1999 yılının Aralık ayında Avrupa Birliği tarafından yürürlüğe konan “e-Avrupa Girişimi” Türkiye’de e-Devlet çalışmalarına hız kazandırmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019).

58. hükümet döneminde, 2003 yılında hazırlanan e-Dönüşüm Türkiye Projesi’nde de e-Devlet’e vurgu yapılmıştır. Türkiye’de E-Devlet Kapısı’nın, e-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında 2008 yılında oluşturulduğunu söylemek mümkündür (Söylemez, 2016, s. 152).

Literatüre bakıldığında, “eşbiçimlilik mekanizmaları” (DiMaggio vd. 1983, s. 150), “eşbiçimsellik baskıları” (Sargut, 2003, s. 247-248), “benzeşim baskıları” (Yıldız, 2007, s. 45) ifadeleri görülmektedir. Türkiye’de e-Devlet’in, e-Devlet uygulamalarının ortaya çıkmasında benzeşim baskılarının etkili olduğu belirtilmektedir. Bu benzeşim baskıları taklitçi, zorlayıcı ve normatif (kuralsal) benzeşim baskısı olmak üzere üç türdür. Kısaca bakıldığında, taklitçi benzeşim baskısı belirsizliğe ve karmaşıklığa karşı bir savunma yöntemi olarak ifade edilmektedir (DiMaggio vd. 1983, s. 150). Moda akımların etkisinde kalınmasını veya taklit edilmesini içermektedir (Yıldız, 2007, s. 45). Örgütler belirsizlik ve karmaşıklık dönemlerinde varlığını sürdürebilmek, sorunları çözebilmek için bir mücadele verir. Başarılı bulunan örgütlerin, kurumların yapıları, işleyişleri örnek alınır. Taklitçi benzeşim baskısı da bu yapıların, işleyişlerin taklit edilmesine dayanmaktadır. Zorlayıcı benzeşim baskıları ise çeşitliliği azaltıp tek tipleştirmek amacını taşımaktadır. Bunun etkisiyle kamu kurum ve kuruluşlarının e-Devlet projelerinin belli bir şekilde olması gerektiği düşüncesi ile oluşan baskılar zorlayıcı benzeşim baskıları olarak görülmektedir. Normatif benzeşim baskıları ise profesyonelleşmek temeline dayanmaktadır ve gerek ülkeler arasındaki iletişimi ve işbirliğini gerekse ülkelerin uluslararası kuruluşlarla iletişimini ve işbirliğini içerdiğini söylemek mümkündür (Sargut, 2003, s. 247-248).

Uluslararası kuruluşlar da e-Devlet politikalarının oluşturulmasında ve hayata geçirilmesinde önemli aktörler olarak görülmekte ve bir baskı unsuru olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar hem verdikleri kredilerden dolayı mali kaynak sağlamaları bakımından hem de teknik ve yönetsel bakımdan denetleyici rollere sahiptir (Yıldız, 2007, s. 47).

Genel olarak bakıldığında, e-Devlet’in ortaya çıkışında bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesinin etkili olduğu görülmektedir. İnternet kullanımının yaygınlaşması, vatandaşların yeni medya olarak cep telefonlarını, bilgisayarları, tabletleri aktif bir şekilde kullanmaları ve bunlar üzerinden işlemler yapabiliyor olmaları da e-Devlet uygulamalarının gelişiminde ve kullanımında etkili olmuştur. Ayrıca e-Devlet, yönetim anlayışının ilkeleriyle uyumlu görünmektedir. Bu nedenle yönetim anlayışının hayata geçirilmesinde önemli bir role sahip olduğunu, adeta aracı bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Kamu yönetiminde 1980’li yıllarla birlikte yaşanmaya başlanan dönüşümü, 2000’li yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler izlemiştir. 2000’li yıllar yeni medya çağı, bilgi çağı, bilgisayar çağı olarak adlandırılmaktadır. İnternetin kullanımının

yaygınlaşması, bilgisayarların, cep telefonlarının kullanımının yaygınlaşması çağın getirdiği yeniliklerdendir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve yeni medyanın gelişimi, vatandaşların devletle ilişkilerini sorgulamalarında, devletten isteklerinin, beklentilerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ayrıca vatandaşlar devletle ilişkilerinde pasif değil, aktif olmak istemişlerdir. Yeni medya sayesinde dünyada yaşananlar hakkında bilgilere anlık erişebilen vatandaşlar, artık devletle iletişimlerinin de anlık, hızlı bir şekilde gerçekleşmesini istemiştir. Kamu hizmetlerine daha hızlı, kolay, rahat bir şekilde, daha az maliyetle erişmeyi bekledikleri gibi, hizmetlerin daha iyi, etkin, verimli, kaliteli olması yönünde de talepte bulunmuşlardır. Tüm bu istek ve beklentiler, vatandaş odaklı bir yönetim anlayışını kaçınılmaz kılmıştır. Kamu yönetiminde yaşanan dönüşümde, yeni kamu işletmeciliği ve yönetim anlayışlarının ortaya çıkışında vatandaş odaklı yönetim anlayışının hayata geçirilmesi gerekliliği de etkili olmuştur. Tüm bu süreç, yaşanan gelişmeler de e-Devlet'in ortaya çıkışında önemli bir role sahip olmuştur. Devletin bu gelişmelere elektronik devlet uygulamaları ile yanıt verdiğini söylemek mümkündür. Tıpkı yönetim anlayışında öngörüldüğü gibi, e-Devlet de çok aktörlü bir yapıyı içermektedir. E-Devletin devleti, vatandaşları, kurumları, şirketleri ve kamu çalışanlarını içeren bir yapı olduğunu eklemek gerekir. Ayrıca tüm aktörlerin etkileşim hâlinde olması oldukça önemlidir. Kamu hizmetleri elektronik ortama aktarıldığında etkinliğin, şeffaflığın, açıklığın, hesap verebilirliğin sağlanması bakımından önemli bir adım atılmış olacağının düşünüldüğü söylenebilir. Yine vatandaşların devletle ilişkisini güçlendirmesi, vatandaşların katılımcı olmasına katkı sağlaması da e-Devlet'in amaçlarından olmuştur.

E-Devlet sayesinde vatandaşlar aktiftir. İşlemler, kâğıtlar üzerinden yapılmamakta; elektronik ortamda gerçekleştirilmektedir. Bilgiler, veriler elektronik ortama aktarılmakta, kaydedilmektedir. Bu bağlamda, vatandaşlar da veri aktarabilmekte, kaydedebilmektedir. İşlemlerin elektronik ortamda gerçekleştirilebilmesi, zaman ve mekân sınırlamasını ortadan kaldırmaktadır. Vatandaşların, kamu kurumlarına gitmeden, kişisel bilgisayarları, cep telefonları ile gün içinde işlem yapabilmeleri mümkündür. Ayrıca isteklerini, şikâyetlerini devletin ilgili kurumlarına elektronik ortamda iletebilmekte ve yine ilgili kurumlar tarafından aynı platform üzerinden bilgilendirilebilmektedirler. Böylece e-Devlet, vatandaşların devletle, kurumlarla etkileşimini sağlamaktadır. Vatandaşlar kamu hizmetlerinden daha hızlı bir şekilde yararlandıkları gibi, daha az maliyetle de yararlanmaktadır. Yeni medyanın, tüm bu işleyişte vazgeçilmez bir unsur olduğu da kuşkusuzdur. Kamu yönetiminde yaşanan dönüşümün merkezinde yönetim; yönetişimin merkezinde de vatandaş odaklı yönetim anlayışı vardır. E-Devlet de yönetişimin vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirilebilir. İncelenen ve çalışmada da yer verilen bilgiler ışığında, e-Devlet'in yönetim anlayışının ilkeleriyle uyumlu olduğunu ve yönetişimin uygulanmasında önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sonuç olarak, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve buna bağlı olarak yeni medya teknolojilerinin gelişmesi çerçevesinde vatandaş odaklı yönetim anlayışı gelişmiştir ve bu gelişme, yönetim ve sonrasında e-Devlet olarak hayat bulmuştur. E-Devlet'in hayatta kalabilmesinin koşulu ise yine yeni medyanın varlığıdır.

KAYNAKÇA

- ALPTÜRKER, H. (2021). "E-Devlet". *Dijitalleşme: Multidisipliner Bir Bakış*. (ed. Yasin Taşpınar). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık: 47-60.
- AYDOĞAN, F. - A. M. KIRIK (2012). "Alternatif Medya Olarak Yeni Medya". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 18: 58-68.

- AZİZ, A. (2021). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- BAŞARAN, F. (2013). "Yeni Medya İnternet ve Demokrasi". *Medya Siyaset Kültür*. (ed. Ömer Özer). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını: 115-135.
- BAŞTAN, S. - R. GÖKBUNAR (2004). "Kamu Hizmetlerinin Sunumunda E-Devletle İlgili Yeni Gelişmeler: Tümlşik E-Devlet Sistemlerine Doğru". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. XIX/1: 71-89.
- BENSGHİR, T. K. (2000). "Bilgi Toplumu Bakanlığı Kuruluşu Üzerine: Mekanik Bir Örgüt Mü?". *Amme İdaresi Dergisi*. XXXIII/3: 33-62.
- BULUNMAZ, B. (2014). "Yeni Medya Eski Medyaya Karşı: Savaşı Kim Kazandı ya da Kim Kazanacak?". *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*. IV/1: 22-29.
- ÇARIKÇI, O. (2010). "Türkiye'de E-Devlet Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12: 95-122.
- ÇEVİK, H. H. (2004). *Türkiye'de Kamu Yönetimi Sorunları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DEMİR, M. İ. (2018). "Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme". *Yakın Doğu Üniversitesi Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*. I/1: 79-104.
- DIMAGGIO, P. J. - W. W. POWELL (1983). "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields". *American Sociological Review*. XLVIII/2: 147-160.
- EFENDİOĞLU, A. - E. SEZGİN (2007). "E-Devlet Uygulamalarında Bilgi ve Paylaşım Güvenliği". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. XVI/2: 219-236.
- EREN, N. Ü. (2020). *Muhtarların E-Devlet Uygulamalarındaki Rolü: Antalya İli Konyaaltı İlçesi Örneği*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ERYILMAZ, B. (2004). "Kamu Yönetiminde Değişim". *II. Kamu Yönetimi Forumu (7-8 Ekim 2004)*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları: 50-64.
- GÖKÇE, O. - E. TURAN (2007). "Kamu Yönetiminin Dönüşümü ve Dönüşümün Temel Unsurları". *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. VIII/15: 175-200.
- GÜZELSARI, S. (2004). "Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi No: 66*. Ankara.
- HO, A. T. (2002). "Reinventing Local Governments and E-Government Initiative". *Public Administration Review*. LXII/4: 434-444.
- HUGHES, O. E. (2014). *Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim*. (çev. Buğra Kalkan-Bahadır Akın-Şeyma Akın). Ankara: Bigbang Yayınları.
- İNCE, N. M. (2001). *Elektronik Devlet: Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- KALFA, C. - F. ATAAY (2008). "Yönetişim: Devlet-Toplum İlişkilerinde Yeni Bir Aşama". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. XVII/3: 229-240.
- KARCI, Ş. M. (2008). "Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımının Temel Değerleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16: 40-64.

- KIRIK, A. M. (2017). "Yeni Medya Aracılığıyla Değişen İletişim Süreci: Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Konumu". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. V/1: 230-261.
- KUTLU, Ö. vd. (2009). "Vatandaş Odaklı/Vatandaşın Odakta Olduğu Yönetim: Kent Konseyleri ve Selçuklu Belediyesi Örneği". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. IX/18: 507-532.
- MANOVICH, L. (2002). *The Language of New Media*. London: The MIT Press.
- MARAŞ, G. (2011). "Kamu Yönetimlerinde E-Devlet ve E-demokrasi İlişkisi". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 37: 121-144.
- ÖZDEK, Y. (1999). "Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar". *Amme İdaresi Dergisi*. XXXII/3: 25-47.
- ROGERS, E. M. (1986). *Communication Technology: The New Media in Society*. New York: The Free Press.
- SARGUT, A. S. (2003). "Kamu Örgütleri Kuramını Arıyor: Kurumsal Bir Yaklaşım". *Türkiye'de Kamu Yönetimi*. (ed. Burhan Aykaç-Şenol Durgun-Hüseyin Yayman). Ankara: Yargı Yayınevi: 239-254.
- SOBACI, M. Z. (2007). "Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler". *Yönetim Bilimleri Dergisi*. V/1: 219-235.
- SOBACI, M. Z. (2012). "E-Devlet: Kuramsal Bir Bakış". *E-Devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler*. (ed. Mehmet Zahid Sobacı-Mete Yıldız). Ankara: Nobel Yayınları: 3-37.
- SÖYLEMEZ, A. (2016). "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Uygulanan Önemli E-Devlet Projeleri". *Teoriden Uygulamaya E-Devlet*. (ed. Erhan Örselli-Ali Şahin). Konya: Atlas Akademi Yayıncılık: 149-174.
- ŞAHİN, Ö. U. (2014). "Vatandaş Odaklı Yönetim İçin Vatandaş Odaklı Denetim". *Sayıştay Dergisi*. 92: 35-63.
- ŞAHİN, A. (2016). *Türk Kamu Yönetiminde Yapısal Dönüşüm ve E-Devlet*. Konya: Atlas Akademi Yayınları.
- YILDIZ, M. (2003). "Elektronik (E)-Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme". *Çağdaş Kamu Yönetimi I*. (ed. Muhittin Acar-Hüseyin Özgür). Ankara: Nobel Yayınları: 305-327.
- YILDIZ, M. (2007). "Uluslararası Kuruluşların Türkiye'nin E-Devlet Siyasalarına Etkisi". *Amme İdaresi Dergisi*. XL/2: 39-55.

İnternet Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2019). Erişim Tarihi: 23.07.2019.

<http://www.bilgitoplumu.gov.tr/uluslararasıcalismalar/avrupaicinsayisalgundem/e-avrupa-girisimi/>

World Bank (1989). "Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth" Erişim Tarihi: 06.05.2021.

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/498241468742846138/pdf/multi0page.pdf>